

Eduskunta, Lakivaliokunta

LAUSUNTO

12.2.2026

Viite: Lakivaliokunnan kokous 17.2.2026 klo 10.00 (HE 188/2025 vp)

EOAK/367/2026 HE 188/2025 VP HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE LAEIKSI ESITUTKINTALAIN, OIKEUDENKÄYNNISTÄ RIKOSASIOISSA ANNETUN LAIN JA OIKEUDENKÄYMISKAAREN 11 LUVUN 3 B §:N MUUTTAMISESTA

Lakivaliokunta on pyytänyt asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoa yllä mainitusta hallituksen esityksestä.

Esitän lausuntonani seuraavan.

1 YLEISTÄ

Hallituksen esitys sisältää ehdotuksia rikosprosessin sujuvoittamiseksi muuttamalla oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, esitutkintalain ja oikeudenkäymiskaaren säännöksiä. Esitutkintaa ja syyteharkintaa koskevaa sääntelyä sujuvoitettaisiin muuttamalla asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsittelyä, rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuutta, toimenpiteistä luopumista, esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuutta, loppulausuntomenettelyä ja päätösten perusteluvollisuutta. Uusia, rikosprosessia sujuvoittavia säännöksiä ehdotetaan oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittamisesta kuulusteltavalle sekä tiedottamisesta esitutkinnassa. Erityisen laajojen rikosasioiden käsittelyä sujuvoitettaisiin myös mahdollistamalla yleistiedoksiannon käyttö ja rikosilmoituksen liittäminen samasta rikoksesta tehdyille aikaisemmalle ilmoitukselle.

Rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyä koskevaa sääntelyä sujuvoitettaisiin mahdollistamalla haasteen puhelintiedoksianto silloin, kun asia voidaan käsitellä kirjallisessa menettelyssä tai vastaajan poissaolosta huolimatta. Nykyisin poliisilla olevaa toimivaltaa haastaa vastaaja tavattaessa laajennettaisiin koskemaan myös haastemiehiä. Kirjallisen menettelyn ja poissaolokäsittelyn soveltamisaloja laajennettaisiin korottamalla enimmäisrangaistuksia ja helpottamalla näiden menettelyjen käyttöä.

2 ESITUTKINTAA JA SYYTEHARKINTAA KOSKEVAT MUUTOSEHDOTUKSET

2.1 Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen

Esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 3 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi. Voimassa olevan sääntelyn mukaan esitutkinnassa selvitetään asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos asianomistaja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL) 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan.

Ehdotetun muutoksen mukaan esitutkinnassa selvitettäisiin asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus varaamalla hänelle tilaisuus sen esittämiseen, jos hän on em. ROL:n sääntelyn nojalla pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan, paitsi jos syyttäjä ilmoittaa, ettei ota vaatimusta ajaakseen.

Muutosta perustellaan ensinnäkin sillä, ehdotettu sääntely selkeyttäisi esitutkintalain (ETL) ja ROL:n säännöksiä suhteessa toisiinsa ja vastaisi voimassa olevan lainkohdan esitöissä (HE 82/1995 vp, s. 157) mainittua tarkoitusta, jonka mukaan esitutkintaviranomaisen tehtävänä ei ole yksityiskohtaisesti selvittää asianomistajan vaatimusta perusteineen. Toiseksi perusteluna on ROL:n 3 luvun 9 §:ään ehdotettu muutos, jonka mukaan syyttäjä voisi jo esitutkinnan aikana tehdä ratkaisun asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamisesta.

Hallituksen esityksen nykytilaa koskevan selostuksen (s. 8) mukaan esimerkiksi laajoissa tietoverkkoa käyttäen toteutetuissa rikoksissa jo asianomistajien suuri lukumäärä saattaa merkitä sellaista olennaista haittaa, jonka perusteella syyttäjä ei ota asianomistajien vaatimuksia ajaakseen. Juuri tällaisissa asioissa käsittelyn sujuvuuden kannalta olisi tärkeää, että syyttäjä voisi tehdä ratkaisunsa jo etukäteen esitutkinnan aikana. Mikäli hän ei ottaisi ajaakseen asianomistajien yksityisoikeudellisia vaatimuksia, ei niitä olisi tarpeen myöskään selvittää esitutkinnassa.

Lisäksi käytännössä on esiintynyt tilanteita, joissa asianomistaja on ilmoittanut vaativansa korvausta, muttei pyynnöstä huolimatta täsmennä korvausvaatimuksen määrää.

Minulla ei aihetta arvioida esitettyjä muutoksia toisin, kuin mitä perusteluissa on tehty. Ehdotukset ovat perusteltuja ja epäilemättä jouduttavat rikosasian kokonaiskäsittelyyn käytettyä aikaa erityisesti tilanteissa, joissa on paljon asianomistajia, joiden vaatimuksia syyttäjä ei tule ajamaan.

2.2 Rikosilmoituksen kirjaaminen

Hallituksen esityksessä esitetään ETL 3 luvun 1 §:ssä säädettyä rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuutta muutettavaksi niin, että ilmoituksen tiedot voidaan myös liittää samasta rikoksesta aiemmin kirjattuun rikosilmoitukseen. Samaa rikoskokonaisuutta koskevat ilmoitukset voidaan

käsitellä yhdellä rikosilmoituksella, jos se on epäiltyjen rikosten laadun ja asian tarkoituksenmukaisen käsittelyn kannalta perusteltua.

Tätä perustellaan sillä, että asian käsittelyn kannalta olisi pikemminkin selkeämpää käsitellä samaa rikosta koskevia ilmoituksia yhdessä sen sijaan, että erityisen laajassa rikosasiassa kirjattaisiin jopa tuhansia erillisiä rikosilmoituksia. Useiden samaa rikosta tai rikoskokonaisuutta koskevien ilmoitusten kirjaaminen yhdelle ilmoitukselle sujuvoittaisi myös muiden kuin erityisen laajojen, jopa tuhansia asianomistajia käsittävien rikoskokonaisuuksien käsittelyä. (s. 9–10)

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa (EOAK/4988/2019) on katsottu, että voimassa olevan lain velvollisuus kirjata ilmoitus ei tarkoita, että esitutkintaviranomaisen tulisi aina olosuhteista riippumatta kirjata uusi erillinen ilmoitus (poliisiasiaan tietojärjestelmään), vaikka ilmoittaja tätä vaatisikin. Keskeistä on, että jokainen tutkintapyyntö kirjataan jotenkin. Ilmoittajan oikeusturva tai muutkaan syyt eivät mielestäni edellytä, että aina kirjataan uusi, erillinen rikosilmoitus.

Tältä osin minulla ei ole huomauttamista ehdotettuun.

Lisäksi ehdotetaan, että ilmoitusta ei kirjattaisi lainkaan, jos ilmoitus on epäselvä tai puutteellinen eikä ilmoituksen tekijä ole kehotuksesta huolimatta täsmentänyt tai täydentänyt ilmoitustaan ja ilmoitus on asian laatu huomioon ottaen olennaisesti puutteellinen. Ilmoitusta ei kirjattaisi myöskään, jos on ilmeistä, ettei ilmoitusta ole tehty 1 momentissa säädetyssä tarkoituksessa. Perustelujen mukaan kysymys jälkimmäisessä tilanteessa olisi esimerkiksi puhtaasti häirintätarkoituksessa laaditusta viestistä tai ilmoituksesta, jonka sisältämä tapahtuma on selvästi mielikuvituksen tai mielenhäiriön tuotetta. Tällaisissa tapauksissa eli jos jo ilmoituksen perusteella on ilmeistä, ettei rikosta ole tehty, voitaisiin rikosilmoitus jättää kirjaamatta ilman erillistä täydennyskehotusta (s. 66).

Kirjaamatta jättämisestä olisi tarvittaessa tehtävä esitutkintalain 11 luvun 1 §:n mukainen päätös.

Totean, että jo tällä hetkellä selvästi perusteettomat ilmoitukset voidaan käsitykseni mukaan käsitellä lyhyellä ilmoituksen kirjaamisella ja lyhyesti perustellulla päätöksellä. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että esitutkintaviranomaisen ei tarvitsisi ottaa ilmoitusta vastaan, jos jo itse ilmoituksesta voi selvästi päätellä, ettei sen johdosta voi ryhtyä mihinkään esitutkintaviranomaiselle kuuluviin toimenpiteisiin. Jos kysymys on esimerkiksi selvästi psyykkisesti häiriintyneen henkilön tekemästä ilmoituksesta, joka ei sisällä mitään järjellistä ilmiantoa ("henget uhkaavat", "säteilyä lämpöpattereista"), ei ilmoitusta tarvitsisi ottaa vastaan (Markku Fredman – Lauri Rautio – Matti Tolvanen – Marko Viitanen: Esitutkinta ja pakkokeinot, 2025, s. 259)

Pois lukien viimeksi mainitut esimerkit, pidän ongelmallisena, jos asioissa, jotka jätettäisiin esitutkintaprosessin ulkopuolelle, ei tehtäisi lainkaan

kirjallista perusteltua päätöstä. Esimerkiksi tilanteissa, joissa kehotuksesta huolimatta täydentämättä jäänyt ilmoitus jätetään kirjaamatta, ilmoittajalla voi olla myöhemmin saman rikoksena pitämänsä toiminnan jatkuessa intressi tehdä uusi ilmoitus, jota varten hän tarvitsisi tiedon siitä, miksi asiassa ei ole aloitettu esitutkintaa. Tämä ilmenisi päätöksen asianmukaisista perusteluista.

Siten ehdotettu "tarvittaessa" ei saa johtaa siihen, että päätöksen tekemättä jättäminen muodostuisi pääsäännöksi. Kiinnitän erityisesti huomiota siihen, että ilmoitetun rikoksen asianomistajalla tulee aina olla mahdollisuus saada sellainen päätös, joka ROL 1 luvun 14 §:n mukaisesti avaa asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden käytön mahdollisuuden eli oikeuden nostaa itse syyte rikoksesta. Esitutkintaviranomaisen voi olla vaikea arvioida pelkän rikosilmoituksen perusteella, aikooko asianomistaja käyttää toissijaista syyteoikeuttaan siinä tapauksessa, että esitutkintaa ei toimiteta. Mielestäni päätös olisi tehtävä aina ilmoituksen tekijän pyytäessä sitä.

2.3 Ilmoitus epäillyn oikeuksista ja kuulusteltavalle tehtävät ilmoitukset

Minulla ei sinänsä ole huomauttamista ehdotuksesta, että epäillylle ilmoitetaan seikoista, jotka voidaan ottaa huomioon rangaistuksen lieventämisperusteena rikoslain 6 luvun 6 §:n nojalla. Tärkeää kuitenkin on, että ilmoitus tehdään neutraalisti ja korostaen, että asia on tuomioistuimen päätettävissä, mikäli asia etenee tuomioistuinkäsittelyyn. Ehdotus ei saa johtaa esimerkiksi esitutkinnan tunnustushakuisuuteen.

2.4 Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuus sekä loppulausuntomenettely

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyötä sääntelevään ETL 5 luvun 3 §:ään ehdotetaan lisättäväksi velvoite neuvotella tapauksissa, joissa on tehty ETL 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettu ilmoitus syyttäjälle, siitä, mitä asian valmisteleminen syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä varten edellyttää. Näissä tilanteissa tutkinnanjohtajan olisi ennen esitutkinnan päättämistä neuvoteltava syyttäjän kanssa siitä, onko asia selvitetty riittävästi 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettulla tavalla, jos asian laatu tai laajuus edellyttää neuvottelua tai jos esitutkinta on tarkoitus päättää saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi.

Edelleen ehdotetaan lisättäväksi velvoite neuvotella loppulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja myös loppulausuntopyynnön sisällöstä ja sen mahdollisesti edellyttämistä toimenpiteistä sekä mahdollisesta tarpeesta esitutkinnan täydentämiseen annetun loppulausunnon johdosta.

Voimassa olevan ETL 5 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan syyttäjän on tarvittavassa määrin osallistuttava esitutkintaan sen varmistamiseksi, että asia selvitetään 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettulla tavalla. Tätä ehdotetaan muutettavaksi niin, että syyttäjän on muutenkin kuin 1 ja 2 momentissa tarkoitettulla tavalla tarvittavassa määrin osallistuttava esitutkintaan sen varmistamiseksi, että asia selvitetään 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettulla tavalla.

Ehdotusta perustellaan sillä, että käytännössä on osoittautunut tarve kuulemismenettelyä aktiivisemmalle syyttäjän osallistumiselle ja syyttäjän juridisen asiantuntemuksen hyödyntämiselle esitutkinnan keskeisissä vaiheissa erityisesti laajemmissa rikosasioissa. Keskeisenä tavoitteena olisi rikosasian käsittelyn tehostaminen ja sujuvoittaminen käsittelyn kaikissa vaiheissa sekä esitutkinnan jälkeen toimitettavien lisätutkintojen vähentäminen. Pidän ehdotusta kannatettavana.

Totean kuitenkin laillisuusvalvonnassa havaitun, että useinkin syyttäjillä olisi tarve ja halu toteutunutta aktiivisemmin – muun muassa nyt ehdotetulla tavalla – osallistua esitutkintaan, mutta käytännössä käytävissä olevat resurssit useinkin estävät tämän. Syyttäjien aika tosiasiaa kuluu pääosin syyteharkintaan ja asioiden pääkäsittelyssä toimimiseen. Syyttäjien nykyistä aktiivisempi osallistuminen esitutkintaan edellyttää käsitykseni mukaan syyttäjäreurssien riittävyden varmistamista.

2.5 Perusteluvollisuuden keventäminen

ETL:n mukaisen esitutkintapäätöksen ja ROL:ssa tarkoitetun syyttämättäjättämispäätöksen perusteluvollisuutta ehdotetaan kevennettäväksi niin, että päätös olisi perusteltava ”asian laadun ja laajuuden edellyttämällä tavalla”.

Ehdotuksen perustelujen mukaan muutoksella pyritään ohjaamaan perustelukäytäntöä tasapainoisempaan suuntaan siten, että perustelut mitoitettaisiin oikeusturvan tarpeeseen ja yksittäisen asian olosuhteisiin. Ehdotuksessa todetaan, että käytännössä on esiintynyt tarpeettoman laajoja perusteluja, joissa esimerkiksi siteerataan laajasti sellaisiakin oikeusohjeita, joilla ei ole ratkaisun kannalta merkitystä. Oikeudellisen ratkaisun perusteluvollisuuden laajuuden todetaan olevan riippuvainen asian laadusta eli etenkin siitä, miten selvä tai monitahoinen asia on kysymyksessä ja millaisia väitteitä siinä on esitetty.

Totean, että laillisuusvalvonnan havaintojen perusteella suurempi ongelma poliisin esitutkintapäätösten kohdalla käytännössä on, että päätöksiä ei joissain tapauksissa perustella lainkaan tai niin, että vakiintuneitten fraasien lisäksi päätöksessä ei ole mitään, mikä liittyisi käsillä olevaan konkreettiseen tapaukseen. Syyttämättäjättämispäätöksissä vastaavaa ongelmaa ei ole havaittu.

En sinänsä vastusta ehdotusta, vaikka käsitykseni mukaan ehdotettu sääntely ei sinällään tuo mitään lisää vakiintuneeseen oikeustilaan. Jo nyt on pidetty riittävänä, että päätökset perustellaan asian laadun ja laajuuden edellyttämällä tavalla.

2.6 Yleistiedoksianto erityisen laajoissa rikosasioissa

ETL 11 luvun 1 §:n 3 momenttiin ehdotetaan lisäystä, jonka mukaan jos rikoksella on hyvin suuri määrä asianomistajia, esitutkintapäätös voidaan

antaa heille tiedoksi myös yleistiedoksiannolla noudattaen, mitä hallintolain 62 §:ssä säädetään.

Vastaavaa muutosta ehdotetaan ROL 3 luvun 10 §:n 2 momenttiin. Ehdotuksen mukaan tilanteissa, joissa asianomistajia tai muita, joilla on oikeus rikosasiassa esittää yksityisoikeudellinen vaatimus, on hyvin suuri määrä, voidaan kehoitus ilmoittaa vaatimukset ja sen perusteet antaa heille tiedoksi yleistiedoksiannolla noudattaen, mitä hallintolain 62 §:ssä säädetään.

Perustelujen (s. 76–77) mukaan riittävää laissa tarkoitetuksi ”hyvin suureksi määräksi” ei olisi, että heitä olisi 30, kuten hallintolain 55 §:ssä on säädetty. Rikoksella olisi lainkohdassa tarkoitettulla tavalla hyvin suuri määrä asianomistajia, jos heitä olisi useita satoja tai tuhansia. Ainakin 200 asianomistajaa voitaisiin pitää hyvin suurena määränä.

Totean, että perusteluissa annetut esimerkit ainakin jossain määrin ohjaavat soveltajiaan, mutta vaarana on, että ehdotettu sääntely johtaa monenlaisiin käytäntöihin.

2.7 Tiedottaminen esitutkinnassa

Esitutkinnasta tiedottamista sääntelevään ETL 11:7:n 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi mahdollisuus antaa henkilön nimi julkisuuteen, jos hän on itse antanut sen julkisuuteen tai suostunut siihen.

Perustelujen mukaan tilanteessa, jossa henkilö on itse antanut tiedon asemastaan esitutkinnassa julkisuuteen tai muutoin suostunut sen ilmaisemiseen, tulisi esitutkintaviranomaisella olla mahdollisuus tämän tiedon vahvistamiseen. Tällöin ei syntyisi tarpeettomasti sellaista käsitystä, että esitutkintaviranomainen salailee asiaa.

Käsitykseni mukaan tällaisessa tilanteessa ei ole tarvetta salassapidon taustalla olevalle ajatukselle siitä, että ketään ei saa aiheuttomasti saattaa epäilyksenalaiseksi ja kenellekään ei saa tarpeettomasti aiheuttaa vahinkoa tai haittaa, kun vain varmistutaan siitä, että henkilö on itse oma-aloitteisesti tullut julkisuuteen asian suhteen.

Kiinnitän huomiota siihen, että ehdotuksessa mainitun suostumuksen tiedusteleminen edellyttää varovaisuutta ja hienotunteisuutta. On nimittäin vaarana, että poliisin tiedustellessa tällaista asiaa asianosainen kokee, että hänen on viranomaisen yhteydenoton vuoksi syytä suostua julkisuuteen, vaikka hän ei tosiasiassa tällaista haluaisi.

3 RIKOSASIOIDEN TUOMIOISTUINKÄSITTELYÄ KOSKEVAT MUUTOSEHDOTUKSET

3.1 Tiedoksiantosääntely

Etsintäkuulutushaaste

ROL 5 luvun 8 §:ssä säädetään haasteen antamisesta ja tiedoksiannosta. Hallituksen esityksen mukaan pykälään lisättäisiin uusi 4 momentti, jonka mukaan pykälän 3 momentissa tarkoitettua tiedoksiantotapaa ("tien päältä haastaminen") voisi käyttää poliisin ohella myös haastemies.

Nykyisen 3 momentin tarkoituksena on ollut mahdollistaa se, että poliisi voi tavatessaan tiedoksiannon suorittamista varten etsintäkuulutetun rikosasian vastaajan, haastaa hänet siten, ettei koko haastehakemusta anneta vastaajalle tiedoksi vaan hän saa sen halutessaan myöhemmin. Momentti lisättiin kyseiseen pykälään asiantuntijakuulemisen jälkeen lakivaliokunnan ehdotuksesta eduskuntakäsittelyn aikana (LaVM 9/1997 vp, s. 18).

Kysymys on siis rikosasian vastaajan haastamisesta tavattaessa poliisiasian tietojärjestelmään (PATJA) merkittyjen etsintäkuulutustietojen perusteella. Tuomioistuinten pyynnöstä poliisin tietojärjestelmään voidaan merkitä hakuja (etsintäkuulutuksia), joiden yhteyteen kirjattujen käräjäoikeuden ilmoittamien tietojen perusteella poliisi voi tulostaa haasteen ja antaa sen tiedoksi tapaamalleen tiedoksiantoa varten etsintäkuulutetulle henkilölle. Poliisilla on autossaan ja poliisiasemalla tiedoksiantoon tarvittavat välineet. Haastamiseen tarvittavat tiedot ilmenevät suoraan PATJA-järjestelmästä.

Haastemiehet eivät poliisin tapaan liiku tietokoneilla ja tulostimilla varustetuilla poliisiautoilla vaan yleensä omilla autoillaan tai julkisilla kulkuneuvoilla eikä heillä ole virkansa puolesta pääsyä PATJA-järjestelmään, josta he voisivat selvittää tapaamiensa henkilöiden hakuja. Hallituksen esityksen luonnoksen perusteella jää epäselväksi, milloin ja miten haastemies voisi käytännössä etsintäkuulutustilanteissa toimia poliisin tapaan. Hallituksen esityksessä todetaan (s. 81) käytännön menettelytavoista ainoastaan, että ehdotettu tiedoksiantomenettely onnistuisi käytännössä lähinnä silloin, kun haastemies sattumalta tapaisi vastaajan ja voisi saada esimerkiksi päivystävältä haastemieheltä tarpeelliset tiedot haasteesta ja haastehakemuksesta.

Ilmeisesti edellä todettu voisi tarkoittaa tilannetta, jossa haastemies sattumalta tapaa ulkonäöltä entuudestaan tuntemansa henkilön, jonka hän muistaa pakoilevan haastetta, pysäyttää kyseisen henkilön, soittaa tuomioistuimeen saadakseen tarkempia tietoja, ottaa esiin tyhjän haastelomakkeen ja alkaa täyttää sitä tuomioistuimesta saamiensa tietojen perusteella kynällä kahtena kappaleena ja viimein allekirjoitusten jälkeen luovuttaa toisen kappaleen haastelomakkeesta haastettavalle, joka on kärsivällisesti odottanut paikallaan haastemiehen toimenpiteitä, vaikka hänellä ei ole ollut velvollisuutta jäädä paikalle.

Ehdotetun mukaisesti haastemies ilmoittaisi haasteesta suullisesti 9 §:n 1 momentissa tarkoitetut seikat muutoin noudattaen tämän pykälän 3 momenttia muun aineiston toimittamisesta.

Epäselväksi jää, mihin mainitun 3 momentin sääntelyyn ehdotukseen sisältyvä ”muutoin” viittaa.

Ehdotettu menettely vaikuttaa jossain määrin teoreettiselta ja hankalalta käytännössä sovellettavaksi.

Puhelintiedoksianto

Oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:ssä säädetään puhelintiedoksiannosta. Pykälän 1 momentin mukaan haaste voidaan nykyisin antaa tiedoksi puhelimitse vain oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:ssä tarkoitetussa asiassa eli niin sanotussa summaarisessa riita-asiassa. Hallituksen esityksen luonnoksen mukaan 1 momenttia muutettaisiin siten, että haaste voitaisiin antaa tiedoksi puhelimitse myös ROL 5 a luvussa tarkoitetuissa kirjallisen menettelyn asioissa ja ehdotettavassa 8 luvun 11 §:ssä tarkoitetuissa asioissa, joissa vastaajan poissaolo ei estä asian ratkaisemista.

Sääntelyä ei ehdoteta muutettavaksi 2 ja 3 momenttien osalta eli puhelintiedoksiannon erityisenä edellytyksenä säilyisi sen soveltuvuus ja edellytys siitä, että vastaanottaja epäilyksettä saa puhelimitse tiedon asiakirjasta ja ymmärtää tiedoksiannon merkityksen. Myös menettely säilyisi ennallaan, eli puhelimesta tiedoksi annettu asiakirja lähetettäisiin viipymättä vastaanottajan ilmoittamaan osoitteeseen.

Nykyiseen sääntelyyn johtaneen hallituksen esityksen (HE 123/2009 vp, s. 18) mukaan puhelimitse voitaisiin antaa tiedoksi vain suhteellisen suppeita ja yksinkertaisia asiakirjoja, kuten kutsut istuntoon todistajille tai kuultaville sekä haasteet summaarisissa velkomusasioissa. Puhelintiedoksianto voisi estyä asiakirjan laajuuden vuoksi, esimerkiksi jos asiakirjassa on liitteitä. Puhelintiedoksianto ei soveltuisi myöskään, jos se olisi asiakirjan laadun vuoksi vaikea toimittaa, esimerkiksi jos asiakirjaan sisältyviä monimutkaisia kohtia olisi vaikea ymmärtää puhelimitse.

Ottaen huomioon jäljempänä käsiteltävät muutokset ja laajennukset sekä kirjallisten menettelyjen että poissaolokäsittelyjen käyttöaloihin ja edellytyksiin, en pidä perusteltuna, että samassa yhteydessä laskettaisiin oikeusvarmuuden rimaa jo haasteiden tiedoksiannossa.

Tiedoksianto on prosessitoimena kirjallisessa menettelyssä edelleen keskeinen, vaikka luonnostellut muutokset menettelyn edellytyksiin ja käyttöalaan hyväksyttäisiin. Tiedoksiantoon liittyy luonnostellun rikosoikeudenkäyntilain 5 a luvun 2 §:n mukaan haaste, haastehakemus, mahdolliset erilliset korvausvaatimukset, tieto syyttäjän seuraamuskananotosta ja ilmoitus siitä, että haastettavan on halutessaan vaadittava pääkäsittelyä kirjallisesti 14 päivän kuluessa tiedoksiannosta.

Kaiken olennaisen selostaminen rikosasian vastaajalle puhelimesta tilanteessa, jossa vastaajalla ei vielä ole mahdollisuutta nähdä ensimmäistäkään tiedoksi annettavaa asiakirjaa, tekee tiedoksiannon suorittamisesta ja sen sisällön ymmärtämisestä haastavaa.

Mikäli kirjalliseen menettelyyn tai poissaolokäsittelyyn liittyvä tiedoksianto suoritettaisiin puhelintiedoksiannon sijasta edelleen perinteisenä haastemiestiedoksiantona, haastemies voisi osoittaa ja alleviivata asiakirjoista olennaiset kohdat ja muutenkin varmistaa asiakkaan ymmärryksen tason. Päivittäisrikosten vastaajilla on usein päihdeongelmia ja päihtymyksen havainnointi on puhelimesta vaikeaa. Puhelintiedoksianto edellyttää voimassa olevan lain esitöiden (HE 123/2009 vp, s. 18) mukaan, että vastaanottaja ”epäilyksettä ymmärtää” tiedoksiannon merkityksen. Tiedoksiannon toimittajan olisi puhelun aikana arvioitava, meneekö tieto puhelimitse perille vastaanottajalle ja ymmärtääkö tämä sen. Jos tästä jäisi epäily, puhelintiedoksiannosta olisi luovuttava ja käytettävä muuta tiedoksiantotapaa.

Vaikka kirjallisen menettelyn ja poissaolokäsittelyn tavoitteena on, ettei vastaaja kohtaa asianomistajaa, syyttäjää tai tuomaria eikä mahdollista kärjäyleisöäkään, olisi kuitenkin paikallaan, että hän tapaisi edes haastemiehen.

3.2 Kirjallinen menettely

Hallituksen esityksen mukaan kärjäoikeuksien kirjallisen menettelyn soveltamisalaa laajennettaisiin korottamalla menettelyyn soveltuvien rikosten enimmäisrangaistusta koskevaa edellytystä siten, että kirjallisessa menettelyssä voitaisiin ratkaista syyte teosta, josta säädetty ankarin rangaistus olisi enintään neljä vuotta vankeutta (nykyisin kaksi vuotta). Tämä muutos mahdollistaisi kirjallisen menettelyn lähes kaikkia kvalifioituja rikoksia koskevien syytteiden käsittelyssä. Tällaisia rikoksia olisivat esimerkiksi törkeä lahjuksen antaminen, törkeä eläinsuojelurikos, törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu, törkeä vapaudenriisto, törkeä luonnonsuojelurikos ja törkeä sisäpiirintiedon väärinkäyttö.

Suhtaudun varauksellisesti siihen, että syytteitä yllä mainituista vakavista ja tunnusmerkistöiltään moniulotteisista rikoksista voitaisiin käsitellä kirjallisessa menettelyssä. Myös tunnusmerkistöiltään yksinkertaisempiin ja yleisempiin rikoksiin kuten törkeään vahingontekoon, törkeään varkauteen tai törkeään petokseen saattaa liittyä vaikeita rikosten törkeyden kokonaisarviontiin kuuluvia kysymyksiä, joita ei yleensä voida ratkaista kirjallisessa menettelyssä.

Pidän ehdotettua kirjallisen menettelyn soveltamisalan laajentamista hyvin ongelmallisena myös oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen tosiasiallisen toteutumisen kannalta.

Vaikka mahdollisuus kirjallisen menettelyn käyttöön ei tekisi siitä pakollista, tuomioistuimille asetetut määrälliset tulostavoitteet yhdistettynä niukkoihin resursseihin ja tehokkuutta korostaviin määräaikaisen päällikkötuomarin mahdollisesti asettamiin käytännön paineisiin saattaisivat käytännössä johtaa siihen, että kirjallisessa menettelyssä alettaisiin käsitellä törkeitä rikoksia koskevia asioita silloinkin, kun kysymys on jutuista, jotka eivät perinteisen huolellista ja perusteellista tuomarin työtä korostavan katsantokannan mukaan voi kuulua kirjalliseen menettelyyn. Nyt kysymyksessä oleva ratkaisutoiminnan määrällistä tehokkuutta korostava linja olisi nähdäkseni omiaan laskemaan ratkaisutoiminnan tasoa – hallituksen esityksen luonnoksen mukaan nyt myös asioissa, joissa voitaisiin kirjallisessa menettelyssä tuomita jopa yhden vuoden ehdoton vankeusrangaistus.

Kirjallisen menettelyn käyttöalaa ei nähdäkseni tulisi laajentaa koskemaan teon huolellista kokonaisarviointia edellyttäviä törkeitä rikoksia, joiden erityiset kvalifiointiperusteetkin saattavat olla vaikeatulkintaisia (esim. erityinen raakuus ja julmuus) ja edellyttää riidattomissakin tapauksissa tuomioistuinkontrollilta erityistä tarkkuutta. Oikeuskäytännössä rikoksen törkeyden kokonaisarvostelu on usein hyvin tapauskohtaista (KKO 2013:57, kohdat 5–8). Rikoksen laji ja teko-olosuhteiden pienetkin yksityiskohdat voivat vaikuttaa siihen, millä tavoin rikoksen törkeys kokonaisuutena arvioidaan. Pelkästään rikoksen törkeän tekemuodon jonkin kvalifiointiperusteen täytyminen ei välttämättä riitä rikoksen katsomiseen kokonaisuutena arvostellen törkeäksi. Kokonaisarvostelun painoarvo rikoksen törkeyden arvioinnissa voi vaihdella. Ratkaisussaan KKO 2011:102 (kohta 13) korkein oikeus on katsonut, että kokonaisarvostelulla on lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa painava merkitys, koska vakavuudeltaan hyvin erilaiset teot voivat täyttää tunnusmerkistön mukaiset kvalifiointiperusteet.

Törkeitä rikoksia koskevan luonnostellun muutoksen arveluttavuus korostuu, kun sen lisäksi väljennettäisiin 5 a luvun 1 §:ssä säädettyä vastaajan tunnustukseen ja suostumuksen antamiseen liittyvää kirjallisen menettelyn käytön edellytystä.

Muutosta on hallituksen esityksen sivulla 82 kuvattu seuraavasti:

”Toiseksi muutettaisiin vastaajan tunnustukseen ja suostumukseen liittyvää edellytystä (2 kohta). Kirjallinen menettely säädettäisiin mahdolliseksi, jos vastaaja on tunnustanut syyttäjän syytteessä kuvatun teon ja ilmoittanut aikovansa suostua asian käsittelemiseen kirjallisessa menettelyssä eikä toisaalta ole määrääjässä vaatinut pääkäsittelyn toimittamista asiassa.”

Hallituksen esityksen mukaan kirjallisessa menettelyssä käsiteltävän syytteen tulisi jatkossakin koskea sellaista tekoa, jonka vastaaja on esitutkinnassa tai sen jälkeen tunnustanut. Tunnustus tarkoittaisi, että vastaaja on ilmoittanut syytteen teonkuvauksessa mainittujen seikkojen olevan totta. Selvää on, ettei vastaaja voi etukäteen tunnustaa syytteen

teonkuvausta, koska sellaista ei ole käytettävissä esitutinnan aikana. Käytännössä nyt ehdotettava menettely edellyttäisi sitä, että syyttäjä muotoilee kirjallisessa menettelyssä syytteen esitutkinnassa tunnustettuja tosiseikkoja vastaavaksi.

Hallituksen esityksen (s. 26–27) mukaan tavoitteena on muun ohessa asian käsittely edullisimmassa ja nopeimmassa menettelyssä ja siten kirjallisen menettelyn käytön lisääminen.

Jos syyttäjä haluaa toimia hallituksen esityksen tavoitteen mukaisesti – määrällisten ja ajallisten tavoitteiden paineissa – ja ”muotoilee kirjallisessa menettelyssä syytteen esitutkinnassa tunnustettuja tosiseikkoja vastaavaksi”, voi se johtaa esimerkiksi seuraavanlaiseen tilanteeseen.

Henkilö on tavattu jonkin kello- ja kultakaupan edustalta ikkunan rikkoneena tyhjien kassien kanssa ilmeisenä tarkoituksenaan mennä rikotusta ikkunasta sisään anastamaan tavaraa. Tultuaan keskeytetyksi ennen ehtimistään sisälle liikkeeseen hän esitutkinnassa rikoksesta epäiltynä kuultuna tunnustaa rikkoneensa ikkunan ja tämän olleen hänen ainoa tarkoituksensa eikä mitään aikomusta mennä sisälle anastamaan omaisuutta ole ollut. Jos syyttäjä toteuttaa hallituksen esityksen mukaisia tavoitteita, hän nostaa syytteen vahingonteosta törkeän varkauden yrityksen sijaan.

Mielestäni asetelma heikentää rikosoikeudellisen järjestelmän legitimitettiin ainakin jossain määrin samalla tavalla kuin esimerkiksi syyteneuvottelujärjestelmä.

3.3 Poissaolokäsittely

Perussäännös rikosasian vastaajan läsnäolosta rikosasian käsittelyssä käräjäoikeudessa on nykyisin ROL 8 luvun 3 §:ssä. Vastaajalla on pykälässä mainituissa tilanteissa velvollisuus olla läsnä pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti tai asiamiehen edustamana. Vastaajan läsnäolo istunnossa voi siis toteutua henkilökohtaisesti tai asiamiehen välityksellä tilanteesta riippuen. Vaikka asiamies olisi paikalla, kysymys voi siitä huolimatta olla vastaajan poissaolosta, mikäli vastaaja on määrätty saapumaan henkilökohtaisesti paikalle. Kun syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa ei pidetä tarpeellisena, syytetyn katsotaan olleen poissa vasta sitten, kun hän itse tai hänen asiamiehensä ei ole saapunut pääkäsittelyyn. Kysymys voi siis eri tilanteissa olla

- a) vastaajan läsnäolosta (vain asiamies sallitusti paikalla),
- b) vastaajan henkilökohtaisesta läsnäolosta (vastaaja itse paikalla),
- c) vastaajan poissaolosta (ei ketään paikalla) tai
- d) vastaajan henkilökohtaisesta poissaolosta (vain asiamies paikalla, vaikka vastaajan piti tulla itse).

Poissaolokäsittelyt (ei vastaajaa eikä asiamiestä paikalla, mutta asia voidaan käsitellä ja ratkaista) ovat poikkeus siitä pääsäännöstä, että

vastaajan tuomitseminen edellyttää läsnäoloa (tilanteesta riippuen itse tai asiamies) pääkäsittelyssä. Poissaolokäsittelyistä on säännökset ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ssä. Mainittuihin lainkohtiin ehdotetaan seuraavia poissaolokäsittelyä koskevia muutoksia:

- poissaolokäsittelyssä voitaisiin tuomita enintään 1 vuoden vankeusrangaistus (nykyisin enintään 3 kuukautta tai nimenomaisella suostumuksella 9 kuukautta). Nimenomaisen suostumuksen konstruktiosta luovuttaisiin kokonaan.
- Poissaolokäsittelyssä ratkaistun asian uudelleen käsittelyä koskeva pyyntö voitaisiin jättää tutkimatta, ”jos laillista estettä ei todeta” (nykyisin ”jos vastaaja ei näytä toteen laillista estettä”).
- Laissa todettaisiin nimenomaisesti, että poissaolokäsittelyssä voitaisiin ottaa vastaan vastaajan tiedossa olevaa todistelua.

Poissaolokäsittely saattaa soveltua yksinkertaisiin ja tavanomaisiin päivittäisrikosasioihin silloinkin, kun vastaaja ei ole esitutkinnassa suoranaisesti tunnustanut tekoa tai on kiistänyt sen esimerkiksi muistamattomuuteensa tai päihtymykseensä tapahtuma-ajankohtana vedoten. Jos asia on vastaajan kiistämisestä huolimatta näytöllisesti selvä ja syyttäjällä katsoo, että vastaajan syyllisyys voidaan näyttää toteen vastaajan poissaolosta huolimatta, poissaolokäsittely soveltuu tilanteeseen nähdäkseni hyvin. Pidän vastaajan oikeusturvan kannalta riittävänä, että vastaaja voi oman harkintansa mukaan aina halutessaan tulla istuntoon kuultavaksi.

Luonnostellut muutokset vaikuttavat rikosprosessin sujuvoittamisen kannalta perustelluilta. Totean kuitenkin, että julkisilla pääkäsittelyillä, joissa kaikki asianosaiset ovat henkilökohtaisesti paikalla, on muitakin funktioita kuin tuomioiden tuottaminen. Tuomion saamista ei välttämättä ole syytä tehdä liian helpoksi edes sellaiselle vastaajalle, joka tunnustaa syyllisyytensä ja tietää saavansa rikoksestaan tietyn suuruusluokan rangaistuksen. Mielestäni voidaan perustellusti edellyttää, että rikoksenteijällä on pikemminkin velvollisuus kohdata julkinen prosessi, jossa hänen tekemisiään käsitellään, kuin oikeus saada asia hoidetuksi omalta kannaltaan mahdollisimman vaivattomasti ja näkymättömästi.

Aina ei ole yhdentekevää, saako vastaaja tuomion kirjallisen menettelyn tai poissaolokäsittelyn jälkeen sähköpostiinsa vai joutuuko hän vaivautumaan käräjäoikeuteen kohtaamaan syyttäjän, tuomarin, parhaassa tapauksessa rikoksensa uhrin ja ehkä julkisuudenkin - joko sosiaalisessa tai perinteisessä mediassa. Vaikka vastaaja myöntäisikin syyllisyytensä, saattaa varsinkin nuoren vastaajan kannalta olla hyödyllistä kuulla syyttäjän asiaesittely, odottaa tuomiota käräjäoikeuden odotusaulassa ja kuulla tuomarin perustelut ankaran rangaistuksen mittaamiselle sen sijaan, että tuomio olisi vain yksi huonosti luettu ja pian unohdettu sähköpostiviesti mainosten ja muun roskapostin joukossa. Edellä todettu luonnollisesti edellyttää sitä, että tuomio julistetaan pian istunnon jälkeen.

Käytännössä saattaa esiintyä myös rikosasioita, joissa tavanomaisesta päivittäisrikoksesta, esimerkiksi julkisen omaisuuden töhrimisestä tai muusta vahingonteosta, epäilty henkilö on merkittävässä yhteiskunnallisessa asemassa ja tunnustaa teon. Tällaisessa tapauksessa kirjallinen menettely tai poissaolokäsittely estävät käytännössä sen, että suuri yleisö pääsisi julkisen oikeudenkäynnin kautta arvioimaan teon tahallisuutta ja tekijän motiiveja. Demokraattisessa yhteiskunnassa asian julkisella ja suullisella käsittelyllä on kuitenkin keskeinen merkitys arvioitaessa syytettynä olevan henkilön soveltuvuutta esimerkiksi julkisiin tehtäviin.

Oikeusasiamies
Jari Råman

Esittelijäneuvos
Mikko Eteläpää

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.